

Şuşanın dağları

Qarabağ silsiləsi Kiçik Qafqaz sıra dağlarında şimal-qərbdən cənub-qərbə tərəf 120 kilometr məsafədə uzanır.

Hündür təpələr və aşırımlardan çağlaya-çağlaya axıb gələrək bir-birinə qarışan Qarqar, Xaçın, Tərtər, Köndələn, Ağvan, Quruçay, Qozluçay çayları öz mənbəyini Qarabağ silsiləsinin sinəsində qaynayan bulaqlardan götürür. Şuşa dağ-ıqlım kurortu da Qarabağ silsiləsində yerləşir. Bu təbiət şəhərinin bir yanında Qırxqız, Sarıbabə, Kirs, Sağsağan, o biri tərəfində isə Bağrıqan, Çaxmaq, Keçəldağ, Qızıldaş sıralanıb.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Qarabağda yetişən nadir tarixi şəxsiyyətlər, ailələr, nəsillər, şəcərələr, konkret tarixi hadisələr, eləcə də qədim diyar barədə etnoqrafik kitabların müəllifi tədqiqatçı-jurnalist Vasif Quliyev Şuşanın ətrafında olan dağlar haqqında danışarkən deyib: “Əfsanələrin birində zirvəsi həmişə dumanlı-çənli olan Qırxqız dağı və onun yaranışı haqqında əfsanələrin birində belə yozulur: “Bir gün qırx qız “Qızlar bulağı” deyilən çeşmədən şərbət kimi su içəndən sonra dünya gözəlinə çevrilirlər. Qızların hər biri lay divar kimi bir oğlan sevir. Lakin cadu edilən oğlanlar ayrı-ayrılıqda uğursuzluğa düşər olurlar və öz sevgilərinə çata bilmir, qızlar həyatdan nakam köçürlər. Onların sevgi, məhəbbət oxları daşa dəydiyindən hamısı tək-tək daşa dönür. O vaxtdan dağın adı “Qırxqız” qalır.

Şuşa ərazisində olan Kirs dağı Qarabağ silsiləsinin ən yüksək zirvələrindəndir, hündürlüyü 2725 metrdir. Adının mənası “uca”, “böyük”, “sıldırım” deməkdir. Əjdaha ağzi

kimi haçalı zirvəsi, əsətiri gözəlliyi olan və Qarabağın qüvvət rəmzi sayılan bu maraqlı və əzəmətli təbiət abidəsi Orta Yura dövrünün vulkanogen çökmə süxurlarından ibarətdir. Zirvəsi daim buludların içində görünməz, çılpaq və qırmızı rəngli yamaqları həmişə qarlı, sinəsi iluzunu yamyaşıl, hündür və qalın yarpaqlı ağaclarla örtülü olan bu dağın ətəyində isə Kiçik Kirs dağı yerləşir. Bəzən ona “Bala Kirs” də deyilir. Toponimin tərkibindəki “kiçik” sözü fərqləndirici əlamət daşıyır, hündürlüyü 1374 metrdir. Sarıbabə Şuşa və Laçın rayonları arasında Qarabağ silsiləsində Qarqar çayının sol qolu Bəzircansu çayının mənbə hissəsindədir, hündürlüyü 2295 metrdir, subalp çəmənlikləri ilə zəngindir. Üst Yuranın əhəng daşlarından ibarətdir. Dağ özünün zirvəsində olan Sarıbabə dağının adı ilə adlandırılıb.

Turşsu qəsəbəsində yerləşən Sağsağan dağı qarğalar fəsiləsindən olan sağsağan quşunun adı ilə adlanır, Qarabağ silsiləsinin şimal-şərq qolunu təşkil edir. Orta Yuranın vulkanogen çökmə süxurlarından və meşələrdən, subalp çəmənliklərdən ibarətdir, hündürlüyü 2 min metrə çatır.

Şuşa şəhərindən 18 kilometr aralıda, dərədə yerləşən Keçəldağ səthi çılpaq, bitkisiz, keçəl olduğundan belə coğrafi ad alıb, hündürlüyü 1800 metrə qədərdir. Keçəldağın tərkibi bol dəmirli, çimmək üçün çox faydalı olan müalicəvi mədən suları, təmiz, şəfalı havası və möcüzəli təbiəti var. Bu dərədən axan çayın sol sahilində keyfiyyətdə narzan suyundan da

yüksək olan turşsu çıxır. Oradan bir qədər aşağıda tərkibində daha çox dəmir olan bir neçə bulaq var. Keçəldağın ətrafı qərribə dağ havası və gözəl mənzərələrlə zəngindir. Dağ Üst Pilosenin vulkan süxurlarından yaranmışdır. Bir neçə qayalı zirvəsi var.

Şuşa rayonu ərazisində, Qarabağ silsiləsinin yamacında yerləşən Çaxmaq dağında çoxlu miqdarda çaxmaq daşı olduğu üçün belə adlandırılıb. Qızıldaş dağı Şuşa yaxınlığındadır, dağın adı “qızıl” və “daş” sözlərindən ibarətdir. Burada “qızıl” sözü qırmızı mənasında işlənmişdir. Dağ buradakı qırmızıya çalan vulkan mənşəli süxurla daşa görə bu adı alıb.

Çaqqala dağının zirvəsində üç təpə var, onların ətəyində çaqqala ağacları bitdiyindən dağ həmin bitkinin adı ilə adlandırılıb.

Qarabağ silsiləsində, Şuşanın şərq tərəfində, Malibəyli kəndi yaxınlığında yerləşən Bağrıqan dağına el arasında “Bağrıqan” da deyilir. O qədər də hündür deyil. Həmin toponimin yaranması haqqında xalq etimologiyasına söykənən bir çox əfsanə və rəvayətlər var. Şair, rəssam, musiqişünas alim Mir Möhsün Nəvvab Qarabağı özünün “1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman da-

vası” adlı kitabında belə bir hadisə söyləyir: “Mərhum İbrahimxəlil xanın hökmranlığı zamanında Pənahabad, yəni, Şuşa qalasının şərq tərəfində “Bağrıqan dağı” deyilən yerdə uca bir qaya vardı. Həmin dağda öz təbələri ilə Avan Koxa adlı erməni yaşayırdı. O, tələbələrinə buyurmuşdu ki, harada əllərinə müsəlman düşsə, mənim hüzuruma gətirsinlər. Avan Koxanın əmri ilə tutulmuş müsəlmanları çılpaqlayıb üzüstə yerə yıxardılar, bundan sonra onun arxasının dərisindən dörd barmaq enində biçəqlə soyub boynundan qom etinəcəni iki tərəfdən xətt çəkir və dərinin ucunu aşağı əydirilmiş ağacın qüvvətli budağına bənd edib, budağı buraxardılar. Ağacın budağı qüvvətlə yuxarı qalxanda yazıq müsəlmanın dərisi boynuna qədər soyulardı və onun bağirtisi o dağa, ətrafa yayılırdı. Bunu eşidibgörenin də bağrı qan-qan olardı. Elə buna görə də həmin qayaya Bağrıqan dağı adı vermişdilər”.

Sal qranit qaya üzərində qartal kimi qanad gərən təbiət gözəli Şuşa ağsaqqal qoca kimi baş-baş verən zəncirvari silsilələrlə əhatələnib. Bir-birinin davamı və dayağı olan bu ulu dağlar isə sanki Qalaya gecə-gündüz keşik çəkən ən sədiq əsgər təsiri bağışlayır”.